

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΩΝ¹ ΚΑΙ ΡΕΥΜΑΤΩΝ² ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

I. ΠΑΛΑΙΑ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ³ (ΟΙ ΦΑΝΑΡΙΩΤΕΣ ΚΑΙ Η ΡΟΜΑΝΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ, 1830-1880)

A. ΠΟΙΗΣΗ

A.1. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Στην Παλαιά Αθηναϊκή Σχολή συναντάμε τα χαρακτηριστικά του ευρωπαϊκού ρομαντισμού. Ειδικότερα:

- Στροφή προς το ένδοξο παρελθόν (αρχαίο και πρόσφατο), πατριωτική έξαρση και υμνολογία για τον ηρωικό αγώνα εναντίον των Τούρκων.
- Γίνεται χρήση της καθαρεύουσας,⁴ που προσδίδει ψυχρότητα στον λόγο.
- Κυριαρχεί η αβασάνιστη, ακατάστατη και εύκολη στιχουργία. Ο ρομαντισμός χαρακτηρίζεται από την ελευθερία στη μορφή, σε αντίθεση προς τον κλασικισμό,⁵ που

1. Λογοτεχνική σχολή λέγεται μια ομάδα λογοτεχνών με ίδια χαρακτηριστικά γνωρίσματα μορφής και περιεχομένου, με κοινές αισθητικές αντιλήψεις, κοινές εμπειρίες και λογοτεχνικές απόψεις, που εισάγει νέες μορφές. Η διαφορά της από τη γενιά έγκειται στο γεγονός ότι ως επικεφαλής της σχολής υπάρχει μια εξέχουσα καλλιτεχνική προσωπικότητα που της αναγνωρίζεται ο ρόλος του δασκάλου. Για παράδειγμα, ο Δ. Σολωμός θεωρείται επικεφαλής της Επτανησιακής Σχολής.
2. «Λογοτεχνικά ρεύματα λέγονται οι τεχνοτροπίες, οι αισθητικές παρουσιάσεις των έργων της λογοτεχνίας. Οι επιστημονικές, οι φιλοσοφικές και οι κοινωνικοοικονομικές αντιλήψεις των λογοτεχνικών συγγραφέων ή οι διαμορφωτικοί παράγοντες που επηρεάζουν τον συγγραφέα ή τον κάθε δημιουργό στην αισθησιακή παρουσίαση του έργου του. Σπάνια ένα σπουδαίο έργο ανήκει αποκλειστικά σε μια μόνο σχολή ή τεχνοτροπία». (Α. Κρασανάκης, *Ελληνική Λογοτεχνία και Ρητορική*, εκδ. Αθηνά).
3. Ο όρος Παλαιά Αθηναϊκή Σχολή λειτουργεί κατ' αντιδιαστολή προς τον όρο Επτανησιακή Σχολή, ο οποίος αναφέρεται στη λογοτεχνία των Επτανήσων τον 19ο αιώνα. Ανάμεσα στις αρκετές πολιτισμικές διαφορές μεταξύ του αθηναϊκού και του επτανησιακού χώρου στον 19ο αι., η κυριότερη εντοπίζεται στη γλώσσα: Στα Επτάνησα κυριάρχησε η λαϊκή, δημοτική γλώσσα, ενώ στην Αθήνα επικράτησε η καθαρεύουσα.
4. Δε χρησιμοποιούσαν πάντα την καθαρεύουσα: μερικές φορές έγραφαν και στη δημοτική.
5. Ο κλασικισμός αναφέρεται σε κανόνες, τρόπους, ύφος, συμβάσεις, θέματα και νοοτροπίες των κλασικών συγγραφέων (της αρχαίας Ελλάδας και της Ρώμης), και κατ' επέκταση στην επίδραση και στην παρουσία τους στο έργο μεταγενέστερων συγγραφέων. Στο τέλος του 18ου αιώνα και κυρίως στις αρχές του 19ου οι Νεοέλληνες συνειδητοποίησαν ότι έπρεπε να γίνουν αντάξιοι των αρχαίων προγόνων τους. Η γλωσσική όμως μίμηση των αρχαίων κλασικών οδήγησε σε γλωσσικό διχασμό. Ειδικότερα η μίμηση της αρχαίας γλώσσας οδήγησε στον γλωσσικό αρχαϊσμό, που καλλιεργήθηκε από τη φαναριώτικη ποίηση. Απέβλεπε στην καθαρότητα του λόγου από τα λαϊκά στοιχεία και στην ενσωμάτωση αρχαϊκών τύπων στον λόγο. Κύρια γνωρίσματα

διέπεται από αυστηρούς μορφολογικούς κανόνες και ισορροπία λόγου και αισθήματος.

- Εκφράζονται τα προσωπικά συναισθήματα του ποιητή και του ήρωα: η μελαγχολία, η απαισιοδοξία, η θλίψη για μοιραίους και ανεκπλήρωτους έρωτες ή η νοσταλγία για το παρελθόν.
- Δημιουργείται υποβλητικό σκηνικό (νυχτερινά φεγγαρόλουστα τοπία, ερείπια, τάφοι, αρχαιολογικοί χώροι, άνεμος, ομίχλη, θάλασσα, σκιερά δάση, μακάβριες εικόνες θανάτου κ.ά.).
- Παρατηρείται μια επιτηδευμένη προσπάθεια να κοσμηθεί ο λόγος και να ευπρεπιστεί μορφικά το ποίημα. Ο ρομαντισμός διακρίνεται για τις εκφραστικές υπερβολές, όπως το ρητορικό, πομπώδες ύφος, η επιτήδευση, η μεγαλοστομία, ο κούφιος συναισθηματισμός, οι πολλές εικόνες, οι εξεζητημένες μεταφορές και παρομοιώσεις, οι κουραστικές επαναλήψεις, η αλληλοδιαδοχή κοσμητικών επιθέτων, οι συχνές αποστροφές, αναφωνήσεις ή αποσιωπήσεις, οι απροσδόκπτες αντιθέσεις, οι αλλόκοτες συναισθηματικές συγκρούσεις, η χαλαρή έκφραση που, μερικές φορές, φτάνει ως την προχειρολογία κ.ά.
- Ρομαντικά μοτίβα: Το πάθος της φυγής, ο πόθος της ερημιάς, ο τάφος και το νεκροταφείο, η εξιδανικευμένη, η κλωμή (στην Αθήνα: φθισική) φανταστική ερωμένη, ο οδοιπόρος, τα δάκρυα και οι στεναγμοί, οι οπτασίες και τα φαντάσματα, η έξαρση της ελευθερίας, η ερωτική θλίψη κ.ά.
- Θέματα:⁶ Ο θεός και γενικότερα το θρησκευτικό στοιχείο, η περιπέτεια/ περιπλάνηση, ο έρωτας (ανεκπλήρωτος ή μελαγχολικός), το πένθος και ο θάνατος (που φθάνουν στην υπερβολή), ο ηρωισμός, οι αγώνες των λαών για ελευθερία, η φύση ως καθρέφτης των ανθρώπινων συναισθημάτων (η φύση συχνά προσωποποιείται και επηρεάζει τα δρώμενα).

A.2. ΚΥΡΙΟΤΕΡΟΙ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ

Οι κύριοι εκπρόσωποι του ρομαντισμού είναι: ο Αλέξανδρος και ο Παναγιώτης Σούτσος, ο Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής, ο Γεώργιος Ζαλοκώστας, ο Θεόδωρος Ορφανίδης, ο Ιωάννης Καρασούτσας, ο Σπυρίδων Βασιλειάδης, ο Δημοσθένης Βαλαβάνης, ο Δημήτριος Παπαρρηγόπουλος, ο Αχιλλέας Παράσχος κ.ά.

του νεοελληνικού κλασικισμού είναι η χάρη, η κομψότητα, η συμμετρία και η ευρυθμία, η λιτότητα, ο ορθολογισμός, η στοχαστική γαλήνη. Το ύφος είναι υψηλό, αρχαιότροπο και μεγαλόπνοο. Οι εκπρόσωποι του κλασικισμού καταπιάνονται με θέματα όπως η αρετή, η ελευθερία, η πατρίδα, η δόξα, η τιμή κτλ. Στην Ελλάδα, οι αισθητικές τάσεις του κλασικισμού είναι εμφανείς στην ποίηση του Ανδρέα Κάλβου.

6. Το θέμα είναι μια ευρύτερη έννοια από το μοτίβο: είναι οι ιδέες, τα συναισθήματα, οι καταστάσεις κτλ., δηλαδή μια ολοκληρωμένη ιστορία.

Β. ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Β.1. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Γύρω στα 1850 εμφανίζεται στην Ελλάδα το **ιστορικό μυθιστόρημα** και αναπτύσσεται έως το 1885, ενώ τα μυθιστορήματα που θεωρούνταν ιστορικά καταπιάνονταν με την κοινωνική πραγματικότητα της εποχής. Το ύφος των ιστορικών μυθιστορημάτων ταιριάζει στο ρομαντικό κλίμα που χαρακτηρίζει την ποίηση, ενώ από τα υπόλοιπα μυθιστορήματα απουσιάζουν τα ρομαντικά στοιχεία. Το πρώτο μυθιστόρημα (ρομαντικό σε επιστολική μορφή) που έκανε την εμφάνισή του στην ανεξάρτητη Ελλάδα ήταν ο *Δεάνδρος* του Παναγιώτη Σούτσου.

Β.2. ΚΥΡΙΟΤΕΡΟΙ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ

Ο Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής (*Αυθέντης του Μορέως*), ο Στέφανος Ξένος (ιστορικό μυθιστόρημα *Ηρωίδα της Ελληνικής Επανάστασης*), ο Κωνσταντίνος Ράμφος (*Κατσαντώνης* και *Αι τελευταίαι ημέραι του Αλή Πασά*), ο Εμμανουήλ Ροΐδης (*Πάπισσα Ιωάννα*), ο Παύλος Καλλιγιάς (*Θάνος Βλέκας*).

II. Η ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΗ ΣΧΟΛΗ (19ος αιώνας)

A. ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

Λέγεται ότι τον όρο Επτανησιακή Σχολή εισηγήθηκαν ο Κωνσταντίνος Ασώπιος και ο Εμμανουήλ Ροΐδης, για να ονομάσουν το σύνολο των λογοτεχνών που έδρασαν στα Επτάνησα τον 19ο αιώνα γύρω από τον Διονύσιο Σολωμό.⁷ Το κριτικό κύρος του όρου «Επτανησιακή Σχολή» οφείλεται αναμφισβήτητα στον Κωστή Παλαμά.⁸

Η σχολή αυτή παρουσίασε κυρίως ποιητικά έργα (λυρικά, επικολυρικά και σατιρικά) και ακολούθησε το ρεύμα του ρομαντισμού. Δέχτηκε επιδράσεις από την ιταλική και γενικότερα από την ευρωπαϊκή λογοτεχνία –κυρίως από τον γερμανικό ρομαντισμό–, από την κρητική λογοτεχνία,⁹ από το δημοτικό τραγούδι και από την ποιητική παραγωγή των Βηλαρά και Χριστόπουλου.

7. Η παράδοση αυτή δεν είναι εξακριβωμένη.

8. Ε. Γαραντούδης, *Οι Επτανήσιοι και ο Σολωμός. Όψεις μιας σύνθετης σχέσης (1820-1950)*, εκδ. Καστανιώτη.

9. Όρος που χρησιμοποιήθηκε για να χαρακτηρίσει τη λογοτεχνική παραγωγή στην Κρήτη από τον 14ο αι. έως τον 17 αι. (1669). Η κρητική λογοτεχνία του τέλους του 16ου και του 17ου αιώνα είναι μια χρυσή περίοδος στην ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας (κορύφωση της λογοτεχνίας της Αναγέννησης στην Ελλάδα). Τα περισσότερα έργα της περιόδου είναι θεατρικά. Οι ποιητές της περιόδου αυτής χρησιμοποιούν την ομιλουμένη κρητική διάλεκτο. Κυριότερος εκπρόσωπος υπήρξε ο Β. Κορνάρος.

Β. ΚΥΡΙΟΤΕΡΟΙ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ

Οι λογοτέχνες της Επτανησιακής Σχολής διακρίνονται σε:

- α. προσολωμικούς**, δηλαδή Επτανήσιους λογοτέχνες που έζησαν κατά την εποχή του Διαφωτισμού, πριν από τον Σολωμό: Αντώνης Μαρτελάος, Νικόλαος Κουτούζης, Θωμάς Δανελάκης, Ανδρέας Σιγούρος, Νικόλαος Κούρτσολας.
- β. σολωμικούς**, δηλαδή Επτανήσιους λογοτέχνες που επηρεάστηκαν από το σολωμικό έργο και υιοθέτησαν το πρότυπο του Σολωμού: Ιάκωβος Πολυλάς, Αντώνης Μάτεσης, Ιούλιος Τυπάλδος, Γεράσιμος Μαρκοράς, Λορέντζος Μαβίλης. Στους σολωμικούς συγκαταλέγεται και ο ίδιος ο Διονύσιος Σολωμός.
- γ. εξωσολωμικούς**, δηλαδή Επτανήσιους λογοτέχνες που δεν επηρεάστηκαν από το έργο του Σολωμού: Ανδρέας Κάλβος, Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, Ανδρέας Λασκαράτος.

Γ. ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ/ ΜΟΡΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

- Η αποσπασματικότητα.
- Η προσήλωση στη δημοτική γλώσσα.¹⁰
- Ο έντονος λυρισμός.
- Η ιδιαίτερη φροντίδα στην επεξεργασία του στίχου.
- Οι επιδράσεις του δημοτικού τραγουδιού στη γλώσσα, στη στιχουργία, στην τεχνική και στα θέματα με τα οποία καταπιάστηκαν οι εκπρόσωποί της.

Δ. ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

- Η λατρεία της φύσης και η συσχέτιση της φύσης με τα συναισθήματα.
- Η λατρεία και η εξύμνηση της γυναίκας.
- Η λατρεία της πατρίδας.
- Η εξιδανίκευση του έρωτα.
- Η λατρεία στη θρησκεία, που αναδεικνύεται συχνά μέσα από ενορατικές εμπειρίες.
- Η σύζευξη της ποίησης με τη μουσική και τη φιλοσοφία.
- Ρομαντικά μοτίβα.
- Ιδέες που γεφυρώνουν τον Διαφωτισμό με τον ρομαντισμό.

---

10. Εξάιρεση αποτέλεσε ο Ανδρέας Κάλβος. Είναι ο μόνος σημαντικός ποιητής της επτανησιακής ποιητικής παράδοσης του 19ου αιώνα που δεν υιοθέτησε τη δημοτική γλώσσα.

III. Η ΝΕΟΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ (1880-1930)

A. Η ΝΕΑ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ ΚΑΙ Η ΗΘΟΓΡΑΦΙΑ¹¹ (1880-1922)

Αφετηρία της Νέας Αθηναϊκής Σχολής τίθεται το 1880, που αποτελεί χρονιά-σταθμό για τα ελληνικά γράμματα. Τότε εκδίδονται δύο ποιητικές συλλογές, οι *Στίχοι* του Νίκου Καμπα και οι *Ιστοί αράχνης* του Γεώργιου Δροσίνη. Αυτή είναι η επίσημη εμφάνιση της «γενιάς του 1880». Και στις δύο αυτές συλλογές διακρίνουμε το καινούριο πνεύμα, τη χρήση δημοτικής γλώσσας (αντί για καθαρεύουσα) και την απομάκρυνση από τον στόμφο και τη ρητορεία του αθηναϊκού ρομαντισμού. Βασικό χαρακτηριστικό της Νέας Αθηναϊκής Σχολής υπήρξε η υιοθέτηση της δημοτικής στην ποίηση και την πεζογραφία.

Καθοριστικός υπήρξε ο ρόλος του Ψυχάρη με το έργο *Το Ταξίδι μου*, του οποίου το αίτημα για καθιέρωση της δημοτικής βρήκε ανταπόκριση από τον Κωστή Παλαμά, τον Ανδρέα Καρκαβίτσα, τον Αλέξανδρο Πάλλη, τον Αργύρη Εφταλιώτη, τον Γρηγόριο Ξενόπουλο, τον Γιάννη Βλαχογιάννη, τον Κωνσταντίνο Θεοτόκη, τον Κωνσταντίνο Χατζόπουλο κ.ά.

Στην ελληνική πεζογραφία προς το τέλος του 19ου αιώνα –μετά το 1880– και στις αρχές του 20ού αιώνα αρχίζει να ακμάζει το **ηθογραφικό διήγημα**¹² και **μυθιστόρημα**.¹³

Τα ρεύματα που κυριαρχούν στην ποίηση είναι ο **παρνασσισμός** και ο **συμβολισμός**, ενώ στην πεζογραφία ο **ρεαλισμός** και ο **νατουραλισμός**.

A.1. Η ΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗ ΝΕΑ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ

A.1.1. ΠΑΡΝΑΣΣΙΣΜΟΣ

Ο παρνασσισμός εμφανίστηκε στη νεοελληνική λογοτεχνία με τη γενιά του 1880, τη λεγόμενη Νέα Αθηναϊκή Σχολή, η οποία αντιτάχθηκε στον στόμφο και στη ρητορεία του αθηναϊκού ρομαντισμού. Στην Ελλάδα, βέβαια, μέσα από την αντίδραση στη ρομαντική ποίηση, εξέφρασε την προτίμηση των εκπροσώπων του για τη δημοτική

11. «Με τον όρο ηθογραφία εννοούμε την περιγραφή και απεικόνιση των ηθών και εθίμων, του τρόπου ζωής και την ψυχοσύνθεση των ανθρώπων που ζουν στην ελληνική ύπαιθρο ή στην αστική συνοικία. Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της ηθογραφίας έπαιξε η ανάπτυξη της λαογραφίας, που της έδωσε πλούσιο υλικό για εκμετάλλευση». (Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, εκδ. Πατάκη)

12. Το ηθογραφικό διήγημα περιγράφει την ελληνική ύπαιθρο, το ελληνικό χωριό και τους απλοϊκούς κατοίκους του. Εισηγητής του ηθογραφικού διηγήματος στη νεοελληνική λογοτεχνία είναι ο Γεώργιος Βιζυηνός.

13. «Το μυθιστόρημα είναι εκτενές διηγηματικό πεζογράφημα εμπνευσμένο από την πραγματικότητα ή τη φαντασία, στο οποίο περιγράφονται με πειστικότητα ανθρωπίνι τύποι που βρίσκονται στο επίκεντρο των επεισοδίων και των γεγονότων». (Γ. Μαρκαντωνάτος, *Λογοτεχνικοί και Φιλολογικοί Όροι*, εκδ. Δ.Ο.Λ.)

γλώσσα έναντι της καθαρεύουσας. Παράλληλα απεικόνισε τον πατριωτισμό και τον ιδεαλισμό των Ελλήνων υποστηρικτών του, με έμφαση στη συμπόρευση της αρχαιοελληνικής κληρονομιάς με το λαϊκό πνεύμα αλλά και τη διάθεση προσέγγισης της ευρωπαϊκής πραγματικότητας.

Παρνασσικά ποιήματα έγραψαν κυρίως ο Κωστής Παλαμάς (σονέτα *Πατρίδες*), ο Γεώργιος Δροσίνης, ο Ιωάννης Γρυπάρης, ο Νίκος Καμπάς, ο Γεώργιος Βιζυηνός, ο Αριστομένης Προβελέγγιος, ο Λορέντζος Μαβίλης, ο Άγγελος Σικελιανός, ο Κώστας Βάρναλης, ο Λάμπρος Πορφύρας, ο Μιλτιάδης Μαλακάσης.

Εξωτερικά/ μορφικά χαρακτηριστικά του παρνασσισμού

- Βασικό γνώρισμα είναι η ακριβολογία, η επιμονή στην αναζήτηση των κατάλληλων λέξεων (κυρίως επιθέτων) και στη λεπτομέρεια.
- Τα ποιήματα είχαν ιδιαίτερα επιμελημένη μορφή. Ο στίχος ήταν πικρός, άψογος μετρικά, με ομοιοκαταληξία και ρυθμό, άρα ήταν έντονο το στοιχείο της μουσικότητας.
- Τα παρνασσικά ποιήματα διακρίνονται για τον πλούτο των εκφραστικών μέσων.
- Υπάρχει ενδιαφέρον για ποιήματα σταθερής μορφής, όπως ήταν το σονέτο.

Εσωτερικά χαρακτηριστικά του παρνασσισμού

- Οι παρνασσικοί απέφυγαν την πραγμάτευση προσωπικών θεμάτων και αναζητήσαν την έμπνευσή τους στην επιστήμη, στη φιλοσοφία, στη φύση και στην καθημερινή ζωή. Στρέφονται, επίσης, προς το αρχαιοελληνικό παρελθόν (αρχαιολατρία) και τα καλλιτεχνικά δημιουργήματά του.
- Η χρήση της δημοτικής γλώσσας.
- Επιδιώκει την απουσία κάθε συναισθήματος, πάθους ή έντασης. Η παρνασσική ποίηση είναι υπερβολικά αντικειμενική, αυστηρή, απρόσωπη και απαθής. Από την ποιητική δημιουργία απουσιάζει η ζεστασιά της ανθρώπινης παρουσίας. Οι ποιητές της Νέας Αθηναϊκής Σχολής εγκαταλείπουν τον ρομαντισμό και ανανεώνουν την ποίηση.
- Γίνεται συμπύκνωση των νοημάτων.

A.1.2. ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΣ

Ο συμβολισμός πρωτοεμφανίστηκε στην Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του 1890 με τις συλλογές *Τα μάτια της ψυχής μου* (1892) του Κ. Παλαμά και *Σονάτες* του Στ. Στεφάνου. Στο τέλος του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ού αιώνα τα περιοδικά «*Η Τέχνη*» του Κ. Χατζόπουλου και «*Ο Διόνυσος*» των Δ. Χατζόπουλου και Γ. Καμπύση συμβάλλουν στη διάδοση των ιδεών του συμβολισμού.

Θα μπορούσαμε να διακρίνουμε δυο ομάδες Νεοελλήνων συμβολιστών:

- Η πρώτη ομάδα περιλαμβάνει ποιητές που ουσιαστικά ανήκουν στη γενιά του Παλαμά κι είναι επηρεασμένοι από τον **γερμανικό συμβολισμό** (Γ. Καμπύσης, Κ. Χατζόπουλος, Κ. Χρηστομάνος).

- Η δεύτερη ομάδα, αντίθετα, περιλαμβάνει ποιητές που επηρεάστηκαν βασικά από τον **γαλλικό συμβολισμό** κι ανήκουν στην αθηναϊκή νεορομαντική σχολή του Μεσοπολέμου (Κ. Ουράνης, Ν. Λαπαθιώτης, Κ. Γ. Καρυωτάκης, Τ. Άγρας, Μ. Πολυδούρη, Ν. Χάγερ Μπουφίδης κ.ά.).

Κατά τον Ι. Μ. Παναγιωτόπουλο «ποτέ του δεν κατόρθωσε (ο συμβολισμός) να πολιτογραφηθεί πέρα για πέρα ελληνικός».¹⁴

Ο Κ. Χατζόπουλος είναι ο κυριότερος εκπρόσωπος του κινήματος του συμβολισμού στη νεοελληνική λογοτεχνία.

Επηρεασμένη από τον συμβολισμό είναι και η ποίηση των Γ. Καμπύση, Λ. Πορφύρα, Μ. Μαλακάση, Σπ. Πασαγιάννη (λαϊκή γλώσσα, δεκαπεντασύλλαβος στίχος, λυρικός συμβολισμός), Ν. Πετιμεζά-Λαύρα, Απ. Μελαχρινού κ.ά.

Εξωτερικά/ μορφικά χαρακτηριστικά του συμβολισμού

- Τα ποιήματα παρουσιάζουν καινοτομίες στην έκφραση: χρήση πρωτότυπων σχημάτων λόγου, ιδιόρρυθμη σύνταξη, νέο λεξιλόγιο, απουσία ρητορισμού και επιτήδευσης.
- Υπάρχει αφθονία εκφραστικών τρόπων (εικόνες, σχήματα λόγου κ.ά.).
- Οι συμβολιστές ποιητές απομακρύνονται από τα μορφικά χαρακτηριστικά της παραδοσιακής ποίησης (μέτρο, στροφές με ίσο αριθμό στίχων, ισοσύλλαβο στίχο, ομοιοκαταληξία) και μεταβαίνουν προς τη νεωτερική ποίηση και τον μοντερνισμό. Ο στίχος τους «απελευθερώνεται», γίνεται «απελευθερωμένος» και αργότερα «ελεύθερος».

Εσωτερικά χαρακτηριστικά του συμβολισμού

- Κύριο χαρακτηριστικό είναι η μουσικότητα (προσπάθεια ταύτισης ποίησης με μουσική) και η υποβλητικότητα του στίχου. Ο ποιητής προσπαθεί να υποβάλλει τις ψυχικές του διαθέσεις, δίνοντας στο ποίημα έναν τόνο μουσικό, που επιτυγχάνεται με την ακουστική ποιότητα των λέξεων και την κατάλληλη τοποθέτησή τους, το μέτρο, την ομοιοκαταληξία, την απουσία χασμωδιών, τις επαναλήψεις λέξεων ή φράσεων. Η μουσικότητα και η υποβλητικότητα του στίχου δημιουργούν ένα κλίμα ασάφειας και μελαγχολίας, όπου αφθονούν οι μεταφορές και οι εικόνες.
- Αποφεύγεται η σαφήνεια και γίνεται προσπάθεια για τη δημιουργία ενός κλίματος ρευστού, συγκεχυμένου, ασαφούς και θολού, που συνυπάρχει με μια διάθεση ρεμβασμού, μελαγχολίας και ονειροπόλησης.
- Η ποίηση είναι δυσνόητη, καθώς γίνεται προσπάθεια να αποδοθούν οι ψυχικές καταστάσεις (έμφαση στον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου) με έμμεσο και συμβολικό τρόπο (υπαινικτική και υποβλητική χρήση της γλώσσας, αφθονία ασύνδετων συχνά εικόνων, μεταφορών).

14. Τάκης Καρβέλης, *Η νεότερη ποίηση: Θεωρία και Πράξη*, εκδ. Κώδικας.

- Εκφράζεται η έντονη πνευματικότητα,¹⁵ ο ιδεαλισμός και σε πολλές περιπτώσεις ο μυστικισμός.
- Εκφράζεται ένα κλίμα απαισιοδοξίας και περιπάθειας, συνοδευόμενης από την αίσθηση του ανικανοποίητου.

A.2. Η ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΗ ΝΕΑ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ

A.2.1. ΡΕΑΛΙΣΜΟΣ

Ο ρεαλισμός είναι λογοτεχνικό και ευρύτερα αισθητικό κίνημα που γεννήθηκε στη Γαλλία στο δεύτερο μισό του 19ου αι. ως αντίδραση στις υπερβολές του ρομαντισμού και στην ακραία κυριαρχία της φαντασίας και πρεσβεύει την αναπαράσταση του πραγματικού κόσμου με πιστότητα. (Είναι φανερή εδώ η επίδραση από τις θετικές επιστήμες: παρατήρηση και περιγραφή των γεγονότων με στόχο την πιστή αναπαράσταση της πραγματικότητας.)

Ο ρεαλισμός στην Ελλάδα εμφανίστηκε στη δεκαετία του 1880. Τα πιο αντιπροσωπευτικά έργα, τα οποία προσηλώνονται στο επίκαιρο και στα προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας, ήταν ο *Θάναος Βλέκας* του Π. Καλλιγά, *Η στρατιωτική ζωή εν Ελλάδι* του Χ. Δημόπουλου¹⁶ και ο *Λουκής Λάρας* του Δ. Βικέλα. Ο τελευταίος εγκαινιάζει την αλλαγή που πραγματοποιείται με την ηθογραφία στον χώρο της λογοτεχνίας.

Πραγματικός εισηγητής του ηθογραφικού διηγήματος υπήρξε ο Γ. Βιζυηνός με το διήγημα *Το αμάρτημα της μητρός μου*. Άλλοι εκπρόσωποι είναι ο Αλ. Παπαδιαμάντης, ο Α. Καρκαβίτσας, ο Γ. Δροσίνης, ο Ι. Κονδυλάκης, ο Μ. Μητσάκης, ο Γ. Ξενόπουλος κ.ά.

Χαρακτηριστικά του ρεαλισμού

- Τα γεγονότα και τα πρόσωπα των ρεαλιστικών μυθιστορημάτων είναι πλαστά, αλλά παρουσιάζονται με αληθοφάνεια. Γενικά, οι ήρωες είναι τοποθετημένοι, όπως στην ηθογραφία και τον νατουραλισμό, στο χωροχρονικό πλαίσιο του δημιουργού.
- Ο συγγραφέας τηρεί αντικειμενική στάση απέναντι στα γεγονότα και στους ήρωες του έργου. Δε σχολιάζει τις πράξεις τους ούτε εμπλέκεται συναισθηματικά, αλλά αφήνει τις πράξεις και τα λόγια τους να «μιλούν» για τον χαρακτήρα τους. Πρόθεσή του να τα εκθέσει, να τα παρουσιάσει με πειστικότητα. Γι' αυτό τον λόγο δεν κάνει προσωπική ερμηνεία των γεγονότων ούτε εκφράζει προσωπικά συναισθήματα. Θέλει να δώσει την εντύπωση στον αναγνώστη ότι συμμετέχει ο ίδιος στα γεγονότα και ότι τα παρακολουθεί να ξετυλίγονται τυχαία μπροστά του.¹⁷
- Τα θέματα των ρεαλιστικών μυθιστορημάτων προέρχονται από την καθημερινή

---

15. Πνευματικότητα είναι η ύπαρξη σε κάποιον ή σε κάτι στοιχείων που σχετίζονται με το πνεύμα και δηλώνουν βαθύ πνευματικό περιεχόμενο.

16. Σύμφωνα με τους Κ.Θ. Δημαρά και Π. Μουλλά.

17. Γ. Παγανός, *Η νεοελληνική πεζογραφία: Θεωρία και πράξη*, εκδ. Κώδικας.

ζωή (κοινές εμπειρίες) και δεν αφορούν ηρωικές πράξεις και καταστάσεις. Οι συγγραφείς καταπιάνονται με κοινά θέματα.

- Μέσα από το ρεαλιστικό μυθιστόρημα τηρείται κριτική στάση απέναντι στην κοινωνία και τις συμβατικές αξίες.

A.2.2. ΝΑΤΟΥΡΑΛΙΣΜΟΣ

Ο νατουραλισμός αποτέλεσε ένα πανευρωπαϊκό κίνημα, που εμφανίστηκε στις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αι. Πήγασε από τον ρεαλισμό και ουσιαστικά αποτέλεσε την εξέλιξη και το κορύφωμά του. Εντοπίζεται στην πεζογραφία (κυρίως στο μυθιστόρημα) και στο θέατρο.

Στην Ελλάδα ο νατουραλισμός γίνεται γνωστός με τη μετάφραση του μυθιστορηματος *Νανά* του Εμίλ Ζολά από τον Ι. Καμπούρογλου (1880).¹⁸

Συγγραφείς, σύμφωνα με τον Beaton, των οποίων το έργο θεωρείται ότι συνδιαλέγεται με τον νατουραλισμό είναι ο Α. Καρκαβίτσας με τα έργα του *Λυγερή* και *Ζητιάνας*, καθώς και ο Α. Παπαδιαμάντης με τη *Φόνισσα*. Ο Βελουδής κατατάσσει σε αυτή την κατηγορία τον Κ. Χατζόπουλο με το μυθιστόρημα *Ο πύργος του ακροπόταμου* και τον Κ. Θεοτόκη με τα έργα *Η τιμή και το χρήμα* και *Η ζωή και ο θάνατος του Καραβέλα*.¹⁹

Αξιζει να σημειωθεί πως η ανανέωση που έφερε η γενιά του '80, με την απομάκρυνση από τον ρομαντισμό και την επίδραση του νατουραλισμού, είχε ευεργετική επίδραση και στο **θέατρο**. Από το 1888 και για μια δεκαετία περίπου παίχτηκε και αγαπήθηκε ένα νέο θεατρικό είδος, το **κωμειδύλλιο**.²⁰

Χαρακτηριστικά του νατουραλισμού

- Οι ήρωες του νατουραλισμού είναι απόκληροι, περιθωριακοί, αδικημένοι, καταπιεσμένοι, άρρωστοι (σωματικά ή ψυχικά), θύματα των κοινωνικών περιστάσεων ή της κληρονομικότητας και δέσμιοι των ταπεινών ενστίκτων τους, χωρίς ελεύθερη βούληση.
- Αποδίδεται έμφαση στο περιβάλλον και στην περιγραφή των κοινωνικών ή και ψυχολογικών συγκυριών που κινούν τα γεγονότα. Κατά τους νατουραλιστές ο άνθρωπος είναι ένα ζώο που η πορεία του καθορίζεται από το περιβάλλον, την κληρονομικότητα και τις διαθέσεις του. Ο λογοτεχνικός ήρωας βρίσκεται στο έλεος των περιστάσεων, χωρίς βούληση. Ο άνθρωπος περιγράφεται ψυχρά, αμέτοχα, όπως ένα αντικείμενο ή μια μηχανή. Ο καλός και ο κακός βρίσκονται στο

18. Βλ. Λεξικό *Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Πατάκη.

19. Βλ. Ε. Βογιατζάκη, *Τα αισθητικά ρεύματα στην ευρωπαϊκή και τη νεοελληνική λογοτεχνία*, εκδ. Gutenberg.

20. Το κωμειδύλλιο είναι ένα είδος κωμωδίας με παρένθετα τραγούδια. Οι ήρωες είναι άνθρωποι του λαού και μιλούν τη δημοτική γλώσσα, ενώ σημαντικό ρόλο παίζουν το λαογραφικό και ηθογραφικό στοιχείο (Βλ. *Ιστορία Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α', Β', Γ' Γυμνασίου*, ΙΤΥΕ-Διόφαντος).

ίδιο επίπεδο, γιατί και οι δύο διαμορφώνονται από δυνάμεις που δεν υπόκεινται στον έλεγχο τους.²¹

- Ο συγγραφέας διαθέτει κοινωνική συνείδηση και στοχεύει στην καταγγελία των άθλιων συνθηκών ζωής της εργατικής τάξης. Με αυτή την έννοια, ο νατουραλισμός βρίσκεται στον αντίποδα του ρομαντισμού.
- Ασκείται αρνητική, κριτική στάση απέναντι στην κοινωνία.
- Ο συγγραφέας λειτουργεί ως παρατηρητής που απεικονίζει φωτογραφικά την πραγματικότητα, ως γιατρός-ανατόμος των κοινωνικών συμπεριφορών και ως πειραματιστής που μελετά την κληρονομικότητα, το περιβάλλον και τις πιέσεις της στιγμής.
- Ο συγγραφέας μελετά την ηθική συμπεριφορά των ανθρώπων με στόχο να αποδειχθεί ότι είναι δέσμιοι εξωτερικών δυνάμεων (φυσικών και κοινωνικών) και εσωτερικών παρορμήσεων (π.χ. η πείνα, η σκληρότητα, το γενετήσιο ένστικτο κτλ.). Επομένως, από τον νατουραλισμό απουσιάζει παντελώς το ηρωικό στοιχείο.

B. Η ΠΟΙΗΣΗ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1930²²

Μέσα στην πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα εμφανίζονται ποιητές που ανανέωσαν την παράδοση, αλλά δεν αποτέλεσαν μια συγκεκριμένη σχολή. Αυτός που ξεχωρίζει αναμφίβολα είναι ο Κωνσταντίνος Καβάφης,²³ ποιητής που έμελλε να ασκήσει ισχυρότατη και διαρκή επίδραση. Ο Καβάφης ακολουθεί δικό του ξεχωριστό δρόμο, ενώ ο Άγγελος Σικελιανός²⁴ και ο Κώστας Βάρναλης²⁵ δημιουργούν μέσα στο κλίμα που είχε διαμορφώσει ο Κωστής Παλαμάς.

Η Μικρασιατική Καταστροφή του 1922 επηρεάζει τους ποιητές της δεκαετίας του '20 και χαρακτηρίζονται βαθμιαία από ένα κλίμα ηττοπάθειας και παραίτησης.

Κύριος εκφραστής αυτής της τάσης γίνεται ο Κώστας Καρυωτάκης, που επηρεά-

---

21. Βλ. Γ. Παγανός, *Η νεοελληνική πεζογραφία: Θεωρία και πράξη*, εκδ. Κώδικας.

22. Ο Mario Vitti προτείνει τον όρο «γενιά του '20».

23. Ο ποιητικός λόγος του Κ.Π. Καβάφη είναι ιδιαίτερος και προσωπικός. Χαρακτηριστικά του είναι το πεζολογικό ύφος, η απουσία ιδεαλισμού και ο αποκάλυπτος ερωτισμός, ο εσωτερικός στοχασμός, η αμεσότητα του λόγου, η κριτική στάση απέναντι στα φαινόμενα κ.ά. (Βλ. *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Πατάκη).

24. «Ο Σικελιανός χαρακτηρίζεται από την ιδιαιτιότητα του ευρύτερου ποιητικού του οράματος, τη χειμαρρώδη και χυμώδη γλώσσα. Αναπτύσσει την έμπνευσή του σε ένα κράμα λογιολογίας και μεγαλοστομίας. Κάποτε είναι ρυθμικά μονότονος και άλλοτε αποδεσμευμένος από τις στιχουργικές μορφές. Ο βασικός μύθος της ποιήσής του είναι ελληνοκεντρικός και αναγνωρίζει μεσσιανικό ρόλο στον προορισμό του ποιητή». (*Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Πατάκη)

25. «Βασικό όργανο της ποίησης του Κ. Βάρναλη είναι η αναγωγή του ποιητή σε ένα συμβολικό ή αλληγορικό πεδίο, για να γίνει το νόημα πιο υποβλητικό, ελκυστικό και πειστικό. Τα ποιητικά του πρόσωπα είναι συμβολικά, με διδακτικές, ηθικές και φιλοσοφικές προεκτάσεις. Μόνιμο στοιχείο της ποιητικής του αποτελεί η διονυσιακή, φυσιοκρατική αντίληψη για τη ζωή. Άλλο χαρακτηριστικό είναι η σύγκρουση αφηρημένης ιδέας – ρεαλιστικής πραγματικότητας». (*Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Πατάκη)

ζει αρκετούς ομοτέχνους του. Στο κλίμα αυτό δημιουργούν κι άλλοι ποιητές, όπως ο Τέλλος Άγρας, που επηρεάστηκε από τον γαλλικό συμβολισμό, ο Ρώμας Φιλύρας, που ανανέωσε τον παραδοσιακό στίχο, ο Τάκης Παπατσώνης, που καταφεύγει στη χριστιανική πίστη εγκαινιάζοντας παράλληλα τη μοντέρνα γραφή κ.ά.

Οι ποιητές της γενιάς αυτής είναι επηρεασμένοι από τις τάσεις του νεοσυμβολισμού και του νεορομαντισμού. Ζουν σε μια φορτισμένη ιστορικά περίοδο: καταστροφή του '22, ανταλλαγή πληθυσμών, πρόσφυγες.

Βασικά χαρακτηριστικά των νεοσυμβολιστών είναι η μορφική ανανέωση του στίχου, ο μουσικός τόνος στην ποίηση και η έκφραση κυρίως τραυματικών συναισθημάτων και ψυχικών καταστάσεων, η επιθυμία φυγής από την πραγματικότητα, η αποστροφή της παλαμικής μεγαλοστομίας και του ποιητικού στομφώδους λόγου. Η λογοτεχνία του νεορομαντισμού εκφράζει μια γενική κόπωση και απαισιοδοξία, συνδυασμένη με την αίσθηση του ανικανοποίητου και του αδιεξόδου, καταφεύγει στη μνήμη και στην ομορφιά, τραγουδάει με διακριτικό τρόπο τη φθορά.²⁶ Οι ποιητές και οι πεζογράφοι της πρώτης μεσοπολεμικής δεκαετίας χαρακτηρίζονται ως εκφραστές της «παραίτησης», «της φυγής», «της απιστίας», της «εγωπάθειας», της «απαισιοδοξίας», της «παρακμής», της «μικροαστικής μιζέριας», του «κοινωνικού περιθωρίου», της «παραδοσιακής στιχουργίας», αλλά και της «στρατευμένης τέχνης».²⁷ Ο Καρυωτάκης ιδιαίτερα εξέφρασε το αίσθημα του ανικανοποίητου και της παρακμής που χαρακτήριζε την εποχή του. Γράφει ποιήματα με σαφές κοινωνικό περιεχόμενο. Διατηρεί αντιπρωϊκή στάση, που εκφράζεται ως διαμαρτυρία, η οποία πολλές φορές φτάνει στον σαρκασμό.

Κυριότεροι εκπρόσωποι της γενιάς αυτής είναι οι Κώστας Καρυωτάκης, Μήτσος Παπανικολάου, Κώστας Ουράνης, Ναπολέων Λαπαθιώτης, Κλέαρχος Παράσχος, Νίκος Χάγερ Μπουφίδης, Τέλλος Άγρας, Μαρία Πολυδούρη κ.ά.

Γ. Η ΓΕΝΙΑ²⁸ ΤΟΥ '30

Οι εκπρόσωποι της γενιάς του '30 δημιούργησαν μέσα σε ένα πνευματικό κλίμα που το χαρακτηρίζει η ανανέωση της ποίησης και οι αναζητήσεις στον χώρο της πεζογραφίας. Το ελληνικό ιστορικό παρελθόν και τα βιώματα από τη Μικρασιατική Καταστροφή τούς ενέπνευσαν. Τα λογοτεχνικά ρεύματα του υπερρεαλισμού και του μο-

26. Κ. Στεργιόπουλος, *Η ανανεωμένη παράδοση*, σ. 40-45.

27. Ντουινιά, Χ. Κ.Γ. *Καρυωτάκης. Η αντοχή μιας αδέσποτης τέχνης*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 2000, σ. 25-26 & 33-34.

28. Λογοτεχνική γενιά λέγεται η ομάδα λογοτεχνών μιας συγκεκριμένης εποχής ή περιόδου (γενιά του '80, γενιά του '30). Σε μια λογοτεχνική γενιά εντάσσονται λογοτέχνες που έχουν περίπου την ίδια ηλικία, άρα και κοινές ιστορικές και πολιτιστικές εμπειρίες και συναίσθηση ότι διαφέρουν από την προηγούμενη γενιά ως προς την έκφραση νέων μορφών. Λογοτέχνες που ανήκουν στην ίδια γενιά συμβαίνει πολλές φορές να ακολουθούν διαφορετικές σχολές. (Κρασανάκης, Α., *Ελληνική Λογοτεχνία και Ρητορική*, εκδ. Αθηνά, 2016)

ντερνισμού επηρεάζουν τους λογοτέχνες της περιόδου, ωστόσο κάποιοι πεζογράφοι εξακολουθούν να χρησιμοποιούν τον ρεαλισμό.

Στην **ποίηση** υιοθετούν τον ελεύθερο στίχο, τη χρήση του λεξιλογίου της καθημερινής ομιλίας, την κατάργηση της λογικής αλληλουχίας και του μέτρου και την εγκατάλειψη της ομοιοκαταληξίας.

Οι **πεζογράφοι** εγκαταλείπουν το διήγημα και επιδίδονται στην καλλιέργεια του αστικού²⁹ και ιστορικού μυθιστορήματος, παρακολουθώντας την εξέλιξη του ευρωπαϊκού μυθιστορήματος.

Οι λογοτέχνες της γενιάς του '30 δηλώνουν με κάθε τρόπο από την αρχή της δημιουργικής τους πορείας την έντονη διαφοροποίησή τους από τους λογοτέχνες που προηγήθηκαν, καθώς και την πίστη πως κομίζουν κάτι καινούριο στον χώρο της λογοτεχνίας.

Μεγάλοι ποιητές αυτής της περιόδου αναδείχτηκαν ο Γιώργος Σεφέρης, ο Οδυσσέας Ελύτης, ο Γιάννης Ρίτσος κ.ά., ενώ σπουδαίοι πεζογράφοι ο Στράτης Μυριβήλης, ο Φώτης Κόντογλου, ο Στρατής Δούκας, ο Ηλίας Βενέζης (μερικοί ιστορικοί της λογοτεχνίας ονομάζουν την ομάδα αυτών των συγγραφέων «Αιολική σχολή», αφού και οι τέσσερις είχαν προσωπικές εμπειρίες από τον βίαιο ξεριζωμό του ελληνικού πληθυσμού της Μικράς Ασίας), ο Γιώργος Θεοτοκάς, ο Κοσμάς Πολίτης, ο Μ. Καραγάτσης, ο Άγγελος Τερζάκης κ.ά.

Δ. ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ

Ο υπερρεαλισμός (ή σουρεαλισμός) ήταν διεθνές ποιητικό και καλλιτεχνικό κίνημα που καθιερώθηκε στη Γαλλία το 1924. Επεδίωκε την υπέρβαση του πραγματικού και αισθητού κόσμου με την καταγραφή υποσυνείδητων ενεργειών της ψυχής, χωρίς την παρέμβαση κάποιας λογικής επεξεργασίας. Οι υπερρεαλιστές επηρεάζονται από την ψυχανάλυση και χρησιμοποιούν τα διδάγματα του συμβολισμού. Πιστεύουν ότι ο άνθρωπος πρέπει να ξεφεύγει από την καθημερινή πραγματικότητα χρησιμοποιώντας τη φαντασία, την τύχη, το όνειρο και το ασυνείδητο. Στη λογοτεχνία οι υπερρεαλιστές καλλιέργησαν κυρίως την ποίηση.

Κυριότεροι εκπρόσωποι του στην Ελλάδα ήταν οι «ορθόδοξοι υπερρεαλιστές» Νίκος Εγγονόπουλος και Ανδρέας Εμπειρικός (η συλλογή *Υψικάμινος*³⁰ είναι γραμμένη εξ ολοκλήρου με την τεχνική της αυτόματης γραφής και αποτελεί το πιο αυθεντικό ελληνικό υπερρεαλιστικό κείμενο), ο Οδυσσέας Ελύτης (ειδικά στις πρώτες του συλλογές), ο Νίκος Γκάτσος, ο Νικόλας Κάλας κ.ά.

---

29. Το αστικό μυθιστόρημα διαδραματίζεται στην κοινωνία της πόλης και αναφέρεται στα προβλήματα των κατοίκων της.

30. Τα ποιήματα της συλλογής *Υψικάμινος* προκάλεσαν ειρωνικά σχόλια, όταν εμφανίστηκαν, για την καθαρεύουσα στην οποία ήταν γραμμένα αλλά κυρίως για την «ασυναρτησία» τους, που αποδόθηκε στην αυτόματη γραφή.

Προέκταση του υπερρεαλισμού υπήρξε ο **νεοϋπερρεαλισμός**, που χαρακτηρίζεται από περισσότερη διαφάνεια, πράγμα που υποδηλώνει την απομάκρυνσή του από την αρχική, ακραία καλλιτεχνική καταγωγή του. Προβάλλει τη λογοτεχνική κειμενικότητα, δίνει έμφαση στον μυστικισμό, στηρίζεται στην αποσπασματικότητα και πειραματίζεται με νέες μορφές.

Κυριότεροι εκπρόσωποί του ήταν ο Έκτωρ Κακναβάτος, ο Μίλτος Σαχτούρης, η Ελένη Βακαλό, ο Δημήτρης Π. Παπαδίτσας, ο Νάνος Βαλαωρίτης, η Μέλπω Αξιώτη (πεζογραφία).³¹

Δ.1. ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ/ ΜΟΡΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΥ

- Ο στίχος είναι ελεύθερος, χωρίς μέτρο και ομοιοκαταληξία, χωρίς σταθερό αριθμό συλλαβών σε κάθε στίχο, χωρίς στροφές.
- Υπάρχει ελλιπής στίξη ή απουσιάζουν εντελώς τα σημεία στίξης (αστιξία).
- Η γραφή είναι αυθόρμητη (**αυτόματη γραφή**), χωρίς την παρέμβαση της λογικής.
- Γίνεται χρήση τολμηρών μεταφορών, παρομοιώσεων, αντιθέσεων, μετωνυμιών.

Δ.2. ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΥ

- Κυριαρχούν οι υπερρεαλιστικές εικόνες.
- Γίνεται χρήση παράδοξης γλώσσας.
- Αλλοιώνεται η οικεία εικόνα των πραγμάτων, για να αποδώσουν τον θαυμαστό υπερρεαλιστικό κόσμο.
- Οι υπερρεαλιστές στρέφονται σε θέματα με στοιχεία τον έρωτα, τη φύση, το όνειρο, το χιούμορ,³² το παράλογο.
- Απουσιάζει η λογική αλληλουχία και παρατηρείται συνειρμική σύνθεση των σκηνών, όπως ακριβώς γίνεται στην κατάσταση του ονείρου.

Ε. ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ

Ο μοντερνισμός είναι ένα πνευματικό κίνημα που εμφανίζεται τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Αμφισβήτησε τις παραδοσιακές αισθητικές αξίες και προσπάθησε να καταργήσει όλους τους καθιερωμένους κανόνες και τις συμβάσεις, ενώ έδωσε ιδιαίτερη προσοχή στην υποκειμενική συνείδηση του ατόμου και στην αλλοτρίωσή της.

Στον χώρο του ανήκουν ο Αρθούρος Ρεμπό, ο Τόμας Έλιοτ, η Βιρτζίνια Γουλφ κ.ά. Ο μοντερνισμός εισάγεται στην Ελλάδα με το *Μυθιστόρημα* του Γιώργου Σεφέρη, το οποίο αποτελεί την ελληνική εκδοχή του μοντερνισμού και δημοσιεύτηκε το 1935.

31. Βλ. Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, εκδ. Πατάκη.

32. «Ο ποιητής χρησιμοποιεί το χιούμορ για να αντιμετωπίσει τις δοκιμασίες της εξωτερικής πραγματικότητας και να υπερβεί ή να εκτονώσει συγκινησιακά την υποκειμενική του αγωνία ή τα αδιέξοδά του». (Ε. Βογιατζάκη, *Τα αισθητικά ρεύματα στην ευρωπαϊκή και τη νεοελληνική λογοτεχνία του 19ου και του 20ού αιώνα*, εκδ. Gutenberg)

Άλλοι σημαντικοί εκπρόσωποι του μοντερνισμού υπήρξαν ο Οδυσσέας Ελύτης, ο Νικηφόρος Βρεττάκος, ο Γιάννης Ρίτσος, καθώς και οι υπερρεαλιστές Νίκος Εγγονόπουλος και Ανδρέας Εμπειρικός.

Τα **χαρακτηριστικά γνωρίσματα** του ελληνικού μοντερνισμού είναι η υπέρβαση της παραδοσιακής στιχουργικής (χωρίς μέτρο και ομοιοκαταληξία, μόνο με εσωτερικό ρυθμό και όχι πάντα), η παραβίαση των γραμματικών και συντακτικών κανόνων, ο ελλειπτικός λόγος, η ενσωμάτωση στον μοντέρνο ποιητικό λόγο ζωντανών στοιχείων της παράδοσης, η έμφαση στο φως και στο τοπίο (Ελύτης, Σεφέρης), η συνειρμική λειτουργία της μνήμης, οι αναφορές στο παρελθόν μέσα από μυθικούς υπαινιγμούς, οι πρωτότυποι συνδυασμοί λέξεων, η διανοητική σκοτεινότητα κ.ά.

Z. ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΓΕΝΙΑ (1945 – σήμερα)³³

Z.1. ΠΟΙΗΣΗ

Η ποίηση αυτής της περιόδου είναι έντονα πολιτικοποιημένη και οι συγγραφείς είναι κυρίως αριστερής ιδεολογίας. Τα κριτήρια διάκρισης της μεταπολεμικής λογοτεχνίας σε δυο γενιές είναι: η χρονολογία γέννησης των ποιητών και η χρονολογία εμφάνισής τους στα γράμματα.

Z.1.1. ΠΡΩΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΓΕΝΙΑ

Περιλαμβάνει τους ποιητές που γεννήθηκαν κατά τα έτη 1918-1928 και εξέδωσαν την πρώτη ποιητική συλλογή τους μετά το 1940.

Η πρώτη μεταπολεμική γενιά δημιούργησε τη δική της **ποιητική φυσιογνωμία**. Τα θέματά της προέρχονται από τις εμπειρίες της δεκαετίας του '40. Τεχνοτροπικά επηρεάστηκε από τη γενιά του '30, αν και οι ποιητές του '30 έμειναν ανεπηρέαστοι από τα ιστορικά και πολιτικά γεγονότα της εποχής τους (η υποανάπτυξη, η δικτατορία Μεταξά, το άλυτο προσφυγικό πρόβλημα).

Οι ποιητές αυτοί προέρχονται από έναν κόσμο που έχει ως κύρια χαρακτηριστικά του την πίστη σε ορισμένες ηθικές, κοινωνικές και πολιτικές αξίες. Παράλληλα κυριάρχει το όραμα για έναν κόσμο πολιτικά και κοινωνικά δικαιότερο.

Οι **τάσεις** που χαρακτηρίζουν την πρώτη μεταπολεμική γενιά ανάλογα με το θεματικό υλικό:

α. Αντιστασιακή ή κοινωνική ποίηση

Οι ποιητές αντλούν τις εμπειρίες τους από την κατοχική και τη μετακατοχική περίοδο. Στόχος τους είναι να μετουσιώσουν το δράμα και το μεγαλείο του εθνικοαπελευθε-

---

33. Η διαίρεση είναι σχηματική και γίνεται με βάση την αρχική φάση της ποίησης των περισσότερων ποιητών. Επομένως, δεν καλύπτει όλο τον χώρο της μεταπολεμικής ποίησης. Υπάρχουν ποιητές που δεν μπορούν να ενταχθούν σε κάποια από τις παραπάνω τάσεις, όπως οι Νίκος Καρούζος, Τάκης Σινόπουλος, Κώστας Στεργιόπουλος κ.ά. (βλ. *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Λυκείου*, ΙΤΥΕ-Διόφαντος).

ρωτικού αγώνα σε ποίηση. Εκφράζουν τα σήματα των ελπίδων και των διαψεύσεών τους στην ποίηση. Αρχικά οι ποιητές αυτής της τάσης, γεμάτοι αγωνιστική διάθεση, εκφράζουν τον ενθουσιασμό τους και τα οράματά τους για έναν καλύτερο κόσμο (**αγωνιστική-αντιστασιακή φάση**). Όμως, οι εμπειρίες από την Κατοχή και οι ανωμαλίες της μετακατοχικής περιόδου (Εμφύλιος και ήττα της αριστερής παράταξης) τους οδήγησε στην ενδοσκόπηση και τη διερεύνηση αιτίων (**κοινωνική φάση**).

Κύριοι εκπρόσωποι: Α. Αλεξάνδρου, Μ. Αναγνωστάκης, Γ. Δάλλας, Δ. Δούκαρης, Τ. Καρβέλης, Μ. Κατσαρός, Κ. Κύρου, Θ. Κωσταβάρας, Τ. Λειβαδίτης, Τ. Πατρίκιος, Γ. Παυλόπουλος, Γ. Σαράντης, Δ. Χριστοδούλου.

β. Νεοϋπερρεαλιστική ποίηση

Οι ποιητές αυτής της τάσης δεν επηρεάστηκαν από τις πολιτικές διαμάχες και τον φανατισμό της εποχής τους αλλά από το δράμα που εκτυλισσόταν γύρω τους. Χρησιμοποιούν την τεχνική του υπερρεαλισμού, για να περιγράψουν τη γύρω τους εφιαλτική πραγματικότητα, αντίθετα από τους μεσοπολεμικούς υπερρεαλιστές, που χρησιμοποιούν την ίδια τεχνική, για να εντυπωσιάσουν και να προκαλέσουν έκπληξη. Άλλη μια αντίθεση ανάμεσα σε νεοϋπερρεαλιστές και υπερρεαλιστές του πολέμου είναι ότι οι πρώτοι σιγά σιγά αποκτούν μια τραγική αίσθηση της ζωής, ενώ οι δεύτεροι τηρούν μια πιο αισιόδοξη στάση.

Κύριοι εκπρόσωποι: Ε. Βακαλό, Ν. Βαλαωρίτης, Ε.Χ. Γονατάς, Ε. Κακναβάτος, Δ.Π. Παπαδίτσας, Μ. Σαχτούρης.

Διαφορές των νεοϋπερρεαλιστών με την αντιστασιακή και υπαρξιακή τάση: Η αντιστασιακή ποίηση κινδυνεύει από εξωαισθητικές και ιδεολογικές σκοπιμότητες, ενώ η υπαρξιακή ποίηση χάνει την επαφή με τα πράγματα και οδηγείται σε μια ιδεαλιστική διάχυση. Αντίθετα, οι νεοϋπερρεαλιστές είναι απαλλαγμένοι από προκαταλήψεις ή επιρροές, κρατούνται μέσα στα πράγματα και τα παρακολουθούν.

γ. Υπαρξιακή ή μεταφυσική ποίηση

Οι ποιητές της τάσης αυτής δεν έχουν κοινωνικά ενδιαφέροντα. Η υπαρξιακή ποίηση είναι γεμάτη από μεταφυσική αγωνία, προσπαθεί να εκφράσει το άγχος του μοναχικού ατόμου μπροστά στο πρόβλημα της ζωής και του θανάτου, της καθημερινής φθοράς.

Κύριοι εκπρόσωποι: Ό. Βότση, Γ. Κότσιρας.

Z.1.2. ΔΕΥΤΕΡΗ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΓΕΝΙΑ

Οι ποιητές της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς γεννήθηκαν κατά τα έτη 1928-1940 και εξέδωσαν την πρώτη ποιητική τους συλλογή από το 1955-1965. Οι περισσότεροι από τους ποιητές της δεν έζησαν ως έφηβοι μέσα στην Κατοχή, αλλά σε μια μεταβατική εποχή, που το ηρωικό κλίμα έχει καταπέσει, παρά το γεγονός ότι διατηρείται στη συλλογική μνήμη και η πολιτικοκοινωνική ζωή της χώρας δεν έχει βρει τον κανονικό

της ρυθμό. Αναγκάζονται να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες, να καταφύγουν στη διερεύνηση του εσωτερικού τους κόσμου (έκφραση τραυματικών εμπειριών που αναφέρονται στο πολιτικοκοινωνικό επίπεδο ή στο ερωτικό). Τους διακατέχει η αίσθηση της διάψευσης των οραμάτων τους και μιας ζωής χαμένης και αρνούνται να συμμετάσχουν στο πολιτικό και κοινωνικό παιχνίδι.

Οι ποιητές της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς χαρακτηρίζονται από έντονο κριτικό πνεύμα και σκεπτικισμό. Διαλέγονται με τους ποιητές είτε της αντιστασιακής τάσης είτε της υπαρξιακής. Επηρεασμένοι από τον Καρυωτάκη, καλλιεργούν έναν αντιλυρικό ποιητικό λόγο, που διακρίνεται από τραχύτητα, αιχμηρότητα και σκληρότητα εκφραστικών μέσων.

Κυριότεροι εκπρόσωποι: Κ. Αγγελάκη-Ρουκ, Α. Αγγελάκης, Ο. Αλεξάκης, Ν. Α. Ασλάνογλου, Θ. Γκόρμπας, Ν. Γρηγοριάδης, Ζ. Δαράκη, Τ. Δενέγρης, Κ. Δημουλά, Μ. Ελευθερίου, Α. Ευγγέλου, Α. Ζακυθινός, Β. Καραβίτης, Μ. Κέντρου – Αγαθοπούλου, Τ. Κόρφης, Λ. Κούσουλας, Χ. Λάσκαρης, Γ. Λυκιαρδόπουλος, Γ. Μανουσάκης, Π. Μάρκογλου, Μ. Μέσκος, Μ. Μουντές, Τ. Πορφύρης, Θ. Τζούλης, Σ. Τσακνιάς, Κ. Χαραλαμπίδης, Ντ. Χριστιανόπουλος.

Ζ.1.3. ΠΟΙΗΤΕΣ ΤΗΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ ΤΟΥ '70³⁴ (Ή ΠΟΙΗΤΕΣ ΤΗΣ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗΣ)

Γεννήθηκαν κατά τα έτη 1940-1955 και εξέδωσαν την πρώτη τους ποιητική συλλογή μετά το 1965. Κάνουν ευδιάκριτη την παρουσία τους στις αρχές του '70.

Ιστορικό πλαίσιο

Η ελληνική κοινωνία παρουσιάζει σημαντική οικονομική άνοδο και εισέρχεται στο στάδιο του καταναλωτισμού. Η οδυνηρή εμπειρία από τη Δικτατορία (1967-1974) ενισχύει την τάση τους για ένα πνεύμα επαναστατικότητας, αμφισβήτησης και έλλειψης εμπιστοσύνης. Δεν επηρεάστηκαν ιδιαίτερα από τη μεταπολεμική γενιά. Οι ποιητές αυτοί αντιμετωπίζουν τη σύγχρονη μοναξιά στην αστική καθημερινότητα και αναζητούν τη συντροφικότητα. Το έργο των περισσότερων χαρακτηρίζεται από στοχασμό και ήπια μελαγχολία. Επηρεάζονται όμως από την ποιητική μας παράδοση (Καβάφης, Καρυωτάκης, γενιά '30, πρώτη μεταπολεμική γενιά – αντιστασιακή τάση και από τη σύγχρονη αμερικανική ποίηση). Αποστρέφουν, ωστόσο, το πρόσωπο από τις ιδεοληψίες των προκατόχων τους, καταφεύγουν σε μια ποιητική γραφή και γλώσσα που αντλείται από την τρέχουσα καθημερινή ομιλία. Διακρίνονται από την εριστικό-

34. Χαρακτηρισμός, αρχικά από τον ποιητή και στιχουργό Δημ. Ιατρόπουλο (περ. «Άποψη», τεύχος 1, 1970), μιας ομάδας νέων ποιητών που πρωτοεμφανίστηκαν στα γράμματα μετά το 1965. Η ομάδα αυτή περιλάμβανε ποιητές διαφορετικών λογοτεχνικών γενεών και διαφορετικών ποιητικών ιδιοσυγκρασιών με βασικό, κοινό στοιχείο του έργου τους τη νεωτερική αντίληψη για την ποίηση και τη μοντέρνα, μετα-συμβολιστική και μετα-υπερρεαλιστική γλώσσα. (Βλ. *Λεξικό Νεοελληνική Λογοτεχνίας*, εκδ. Πατάκη).

τητα του ύφους, τον σαρκασμό, την ειρωνεία, τη ρεαλιστική γλώσσα, αποσκοπώντας στην αμφισβήτηση κάθε καθεστηκυίας τάξης.

Κυριότεροι εκπρόσωποι: Ν. Βαγενάς, Γ. Βαρβέρης, Γ. Βέης, Α. Βιστωνίτης, Μ. Γκανάς, Β. Δαλακούρα, Γ. Δουατζής, Δ. Καλοκύρης, Γ. Καραβασίλης, Γ. Κοντός, Ν. Λάζαρης, Μ. Λαϊνά, Χ. Λιοντάκης, Γ. Μαρκόπουλος, Τ. Μαστοράκη, Κ. Μαυρουδής, Σ. Μπεκατώρος, Π. Παμπούδη, Κ. Παπαγεωργίου, Γ. Πατίλης, Λ. Πούλιος, Μ. Πρατικάκης, Β. Στεριάδης, Γ. Υφαντής, Αργ. Χιόνης, Γ. Χρονάς.

Z.2. ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Οι μεταπολεμικοί πεζογράφοι γεννήθηκαν στις δεκαετίες του '20 και του '30 και πρωτοεμφανίστηκαν στα χρονικά όρια 1945-1974. Τα βιώματά τους προέρχονται από την κρίσιμη δεκαετία του '40 και από τα μεταπολεμικά χρόνια που σημάδεψαν τη ζωή τους.

Z.2.1. ΠΡΩΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΓΕΝΙΑ

Οι πεζογράφοι της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς ωριμάζουν κατά την κρίσιμη δεκαετία του '40. Ο πόλεμος επηρέασε το έργο τους, η πεζογραφία τους προσεγγίζει είτε θεματικά είτε ψυχολογικά την πραγματικότητα, με συνέπεια να διακρίνεται για τον σκυθρωπό χαρακτήρα της. Η πρώτη τους εμφάνιση στα γράμματα γίνεται μεταξύ 1944-1947.

Z.2.2. ΔΕΥΤΕΡΗ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΓΕΝΙΑ

Οι πεζογράφοι της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς γεννήθηκαν μετά το 1930 και η πρώτη τους εμφάνιση στα γράμματα έγινε κατά τη δεκαετία του '60. Οι πεζογράφοι της γενιάς αυτής είναι ψυχολογικά διαφοροποιημένοι από τους αντίστοιχους της πρώτης, καθώς, λόγω της ηλικίας τους, δε διαδραμάτισαν κάποιον ρόλο στα γεγονότα της δεκαετίας του '40.

Τα κείμενά τους έχουν βιωματικό χαρακτήρα και παρουσιάζουν κυρίως υπαρξιακά θέματα (π.χ. μοναξιά, περιθωριοποίηση, ψυχολογικά αδιέξοδα) και λιγότερο πολιτικά.

Με πολιτικά θέματα ασχολούνται οι: Β. Βασιλικός, Μ. Κουμανταρέας, Π. Αμπατζόγλου, Χ. Μηλιώνης, Τ. Καζαντζής κ.ά.

Με θέματα του παρελθόντος με νοσταλγική διάθεση ασχολούνται οι: Χ. Μηλιώνης, Η.Χ. Παπαδημητρακόπουλος, Π. Σφυρίδης κ.ά.

Γέφυρα ανάμεσα στις δυο γενιές αποτελούν ο Κ. Ταχτσής με το *Τρίτο στεφάνι* και ο Γ. Ιωάννου (αφήγημα με αναφορές σε προσωπικά βιώματα).

Σύγχρονη πεζογραφία: Όσοι γεννήθηκαν μετά το τέλος του Εμφυλίου (1949) και δεν έχουν βιώματα από τη δεκαετία του '40.

2.2.3. ΟΙ ΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑΣ³⁵

α. Ρεαλισμός

Οι περισσότεροι πεζογράφοι παρουσιάζουν την πραγματικότητα με κριτική διάθεση και απομακρύνονται από το αστικό περιβάλλον των προηγούμενων πεζογράφων. Κάποιοι επιμένουν στην αποκρουστική και ωμή απεικόνιση της πραγματικότητας χωρίς κανέναν συμβατικό εξωραϊσμό (Ν. Κάσδαγλης, Κ. Ταχτσής, Α. Κοτζιάς, Α. Φραγκιάς, Δ. Χατζής κ.ά.).

Αρκετοί πεζογράφοι της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς –κυρίως οι πεζογράφοι της Θεσσαλονίκης– χρησιμοποιούν την αυτοαναφορικότητα (αφήγηση σε α' πρόσωπο, αυτοβιογραφικά στοιχεία). Τη μέθοδο αυτή χρησιμοποιούν: ο Γ. Ιωάννου, ο Τ. Καζαντζής, ο Χ. Μπλιώνης, ο Η. Παπαδημητρακόπουλος, ο Π. Σφυρίδης κ.ά.). Μερικοί από αυτούς ονομάζονται και πεζογράφοι της μνήμης, εξαιτίας της κυρίαρχης θέσης (θεματικά και μορφικά) που έχει η μνήμη στο έργο τους.

β. Κοινωνικοί και πολιτικοί προβληματισμοί

Τα θέματα με τα οποία καταπιάνονται είναι: οι πολιτικές και κοινωνικές συγκρούσεις, η αυταρχική εξουσία, οι οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές, η αβεβαιότητα για το μέλλον. Τα πρόσωπα δεν είναι απλοί θεατές των γεγονότων, αλλά συμμετέχουν στη δίνη τους. Η μεταπολεμική πεζογραφία επανασυνδέεται με τη ρεαλιστική παράδοση της γενιάς του '80 αλλά και με τους κοινωνικούς ηθογράφους (Κ. Θεοτόκη, Κ. Χατζόπουλο, Κ. Παρορίτη, Δ. Βουτυρά). Κυριότεροι εκπρόσωποι της τάσης αυτής είναι οι: Δ. Χατζής, Κ. Κοτζιάς, Α. Φραγκιάς, Σ. Τσίρκας, Μ. Αλεξανδρόπουλος, Σ. Πλασκοβίτης κ.ά.

γ. Φυγή από την πραγματικότητα

Μερικοί μεταπολεμικοί πεζογράφοι αποφεύγουν τη ζοφερή πραγματικότητα και αναζητούν καταφύγιο στη λυρική πεζογραφία του κλειστού χώρου, παρουσιάζουν τους ήρωες αντιμέτωπους με τα ιδιωτικά τους προβλήματα, όπως η Μ. Λυμπεράκη (*Τα ψάθινα καπέλα*), η Μ. Κρανάκη (*Contres-temps*), η Τ. Γκρίτση Μιλλιέξ (*Πλατεία Θησείου*), ο Αστέρης Κοβατζής (*Χωριάτες*), ο Κ. Στεργιόπουλος (*Κλειστή ζωή*). Η Ε. Βλάμη (*Γαλαξίδι και Σκελετόβραχος*) αντλεί τα θέματά της από την ιστορία και τους θρύλους της ιδιαίτερης πατρίδας της. Ο Α. Βλάχος (*Ο κύριός μου ο Αλκιβιάδης* και *Οι τελευταίοι γαληνότεροι*) αντλεί τα θέματά του από την ιστορία επίσης. Τέλος, η Γαλάτεια Σαράντη (*Βιβλίο της χαράς* και *Το παλιό μας σπίτι*) περιορίζεται στη λογοτεχνία του κλειστού χώρου.

δ. Ρεαλιστική γλώσσα

Η μεταπολεμική πεζογραφία, σε αντίθεση με την προπολεμική, χρησιμοποιεί τολμηρή ρεαλιστική γλώσσα, που είναι κοντά στην καθημερινότητα. Τα πράγματα δηλώνονται με το όνομά τους, χωρίς σεμνοτυφία, εγκαταλείπεται η συμβατική καλ-

---

35. Βλ. *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Λυκείου*, ΙΤΥΕ-Διόφαντος.

λίεπεια και ωραιολογία των παλαιότερων. Κάποτε η γλώσσα τους γίνεται τραχιά, αποδιοργανώνεται συντακτικά και λογικά, προκειμένου να αποδώσει πειστικότερα βάναυσες, παράλογες και εφιαλτικές καταστάσεις.

ε. Νέες εκφραστικές αναζητήσεις

Η νεοελληνική πεζογραφία δέχεται επιδράσεις από τον ευρωπαϊκό μοντερνισμό και τους σχετικούς προβληματισμούς γύρω από το μυθιστόρημα. Η τάση αυτή είναι αντίθετη στη ρεαλιστική παράδοση της πεζογραφίας που καλλιεργείται στο κέντρο. Εμφανίζεται στη δεκαετία του '30 στη Θεσσαλονίκη (ομάδα περιοδικού «Μακεδονικές Ημέρες»: Σ. Ξεφλούδας, Γ. Δέλιος, Α. Γιαννόπουλος, Γ. Βαφόπουλος, Ν.Γ. Πεντζίκης), στη Χαλκίδα (Γ. Σκαρίμπας: ροπή προς διογκωμένη φαντασία, παράλογο και κωμικές καταστάσεις). Άλλοι εκπρόσωποι της μοντερνιστικής πεζογραφίας είναι η Μ. Αξιώτη (*Δύσκολες νύχτες*) και ο Γ. Μπεράτης (*Διασπορά*). Η ομάδα της Θεσσαλονίκης (περιοδικό «Μακεδονικές Ημέρες») είναι συμπαγής. Μεταφράζουν έργα Ευρωπαίων συγγραφέων (Βιρτζίνια Γουλφ, Μαρσέλ Προυστ, Τζέιμς Τζόις κ.ά.). Αφομοιώνουν τεχνικές αντίθετες προς το πνεύμα του ρεαλισμού, όπως ο εσωτερικός μονόλογος (εισηγητής: Εντουάρ Ντεζαρντέν) και η ροή συνείδησης (*Stream of consciousness*: εισηγητής: Γουίλιαμ Τζέιμς). Επιδιώκουν να δώσουν την εντύπωση της συνεχούς ροής σκέψεων, αισθημάτων, διαθέσεων και αναμνήσεων, όπως έρχονται αναμειγμένα στη συνείδηση χωρίς κάποια ακολουθία διευθετημένη από τη λογική. Στη Θεσσαλονίκη δημιουργείται παράδοση εσωτερικού μονολόγου που ξεκινά από τον Μεσοπόλεμο και συνεχίζεται στη μεταπολεμική περίοδο (Ν. Μπακόλας).

Παράλληλα εμφανίζεται μια αντίρροπη κίνηση που προσπαθεί να συνδυάσει τα νεωτερικά στοιχεία με την παράδοση της αφηγηματογραφίας (ροπή δηλαδή προς τον ρεαλισμό και τη βιωματικότητα) μέσω του περιοδικού «Διαγώνιος» του Ντ. Χριστιανόπουλου. Εκπρόσωποι αυτής της κίνησης είναι οι Γ. Ιωάννου, Ν. Καχίτισης, Τ. Καζαντζής, Σ. Παπαδημητρίου, Π. Σφυρίδης, Τ. Καλούτσας κ.ά.

Ακόμα μερικοί μεταπολεμικοί πεζογράφοι θα καταφύγουν στη φαντασία, στην απεικόνιση εφιαλτικών κόσμων (όχι και τόσο ξένων με την πραγματικότητα) με τολμηρούς εκφραστικούς τρόπους, έντονες και παράλογες εικόνες (ευρωπαϊκές επιρροές, κυρίως θέατρο του παραλόγου). Εκπρόσωποι αυτής της τάσης είναι οι Τ. Κουφόπουλος, Γ. Χειμωνάς κ.ά.

Γενιά του 1980

Αναφέρεται στους νεότερους ποιητές και δευτερευόντως στους πεζογράφους που εμφανίστηκαν στα γράμματα στη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 και γεννήθηκαν την περίοδο 1956-1967. Ο συγκεκριμένος όρος προέκυψε ως αποτέλεσμα της κριτικής τάσης των τριών τελευταίων δεκαετιών για κατακερματισμό της μεταπο-

λεμικής και μεταπολιτευτικής λογοτεχνίας, και ιδίως της ποίησης, σε λογοτεχνικές γενιές που διαδέχονται η μία την άλλη. Ο κριτικός λογοτεχνίας Ηλίας Κεφάλας πρότεινε τον όρο «γενιά του ιδιωτικού οράματος», προκειμένου να ονομάσει τους ποιητές της γενιάς του '80 με έναν όρο που να ανταποκρίνεται στο περιεχόμενο της ποίησής τους. Ο όρος «ιδιωτικό όραμα» αποδίδει το κοινωνικό και ιδεολογικό στίγμα της δεκαετίας του 1980, που χαρακτηρίστηκε από την αποπολιτικοποίηση και την ιδεολογική σύγχυση της κοινωνίας, την πλήρη έκπτωση των κοινωνικών οραμάτων στα οποία παλαιότερα στρατεύτηκε μεγάλο μέρος του κοινωνικού σώματος, την έξαρση του υποκειμενισμού. Ο όρος βέβαια συνάντησε πολλές αντιρρήσεις.

Εκπρόσωποι:

α. Ποίηση

Χ. Βλαβιανός, Σπ. Λ. Βρεττός, Ν. Γ. Δαββέτας, Στ. Ζαφειρίου, Η. Λάγιος, Γ. Μπλάνας, Π. Μπουκάλας, Β. Παπάς, Στρ. Πασχάλης, Σ. Σερέφας, Σ. Τριβιζάς, Θ. Χατζόπουλος, Δ. Χουλιάρáκης κ.ά.

β. Πεζογραφία

Κ. Ακριβός, Ευγ. Αρανίτσας, Σωτ. Δημητρίου, Β. Μπούτος, Βαγγ. Ραπτόπουλος, Γ. Σκαμπαρδώνης, Άρης Σφακιανάκης, Φ. Ταμβακάκης, Σώτη Τριανταφύλλου, Π. Τατσόπουλος, Μισέλ Φάις κ.ά.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΤΡΙΚΗΣ

Ο όρος **μετρική** χρησιμοποιείται για να δηλώσει το σύνολο των κανόνων και χαρακτηριστικών με τα οποία οργανώνεται η μορφή των ποιητικών κειμένων που είναι γραμμένα σε στίχους.³⁶

ΤΟ ΜΕΤΡΟ

Μέτρο ονομάζεται ο μικρότερος δυνατός συνδυασμός μίας τονισμένης και μίας άτοννης συλλαβής (δισύλλαβα μέτρα) ή μίας τονισμένης και δύο άτοντων συλλαβών (τρισύλλαβα μέτρα). Οι στίχοι της παραδοσιακής ποίησης σχηματίζονται με την επανάληψη ενός ορισμένου αριθμού μέτρων (ή «ποδών»)³⁷

Στη νεοελληνική μετρική η τονισμένη συλλαβή συμβολίζεται με το -, ενώ με το u η άτοννη συλλαβή. (Προσοχή: θα πρέπει να επισημανθεί ότι με τον όρο «τονισμένη συλλαβή» δεν εννοούμε εδώ τη συλλαβή που έχει γραμματικό τόνο, αλλά αυτή που ακούγεται πιο έντονα κατά τη ρυθμική ανάγνωση του στίχου.)

A. ΟΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΙ ΤΟΝΙΣΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΑΤΟΝΩΝ ΣΥΛΛΑΒΩΝ

- **Ίαμβος (u-)**: ο συνδυασμός μιας άτοννης και μιας τονισμένης συλλαβής.
- **Τροχαϊός (-u)**: ο συνδυασμός μιας τονισμένης και μιας άτοννης συλλαβής.
- **Ανάπαιστος (uu-)**: ο συνδυασμός δύο άτοντων και μιας τονισμένης συλλαβής.
- **Δάκτυλος (-uu)**: ο συνδυασμός μιας τονισμένης και δύο άτοντων συλλαβών.
- **Μεσότονος (u-u)**: μια τονισμένη συλλαβή ανάμεσα σε δύο άτοντες.

B. ΕΙΔΗ ΜΕΤΡΩΝ

• Ιαμβικό

u -	/u -	/u -	/u -
ακού	/τε τα	/χαμπέ	/ρια μου

• Τροχαϊκό

- u	/ - u	/ - u	/ - u	/ - u	/ - u
Θα βρα	/διάζει n	/μέρα,	/όταν	/θα φτά	/νομε

[Γ. Δροσίνης, *Το φτάσιμο*]

36. Βλ. *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Πατάκη.

37. Βλ. *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Πατάκη.

• **Αναπαιστικό**

υ υ – /υ υ – /υ υ – /υ
 μελετά /τα λαμπρά /παλληκά /ρια

[Δ. Σολωμός, *Η καταστροφή των Ψαρών*]

• **Δακτυλικό**

– υ υ /– υ υ /– υ υ /– υ υ /– υ υ /–
 λίγοι πα /λιοί σύντρο /φοι μου και /κάποιες κο /πέλλες μα /ζι

[Λ. Πορφύρας, *Το ταξίδι*]

• **Μεσοτονικό**

υ – υ /υ – υ /υ – υ
 η Δόξα /λαμπράδες /γιομάτη.

[Δ. Σολωμός, *Εἰς τὸν Μάρκο Μπότσαρη*]

Ο ΣΤΙΧΟΣ

Ο **στίχος**³⁸ είναι η πιο μικρή ενότητα ενός ποιήματος (παραδοσιακού ή νεότερου). Ένας στίχος διαφέρει από έναν άλλο ως προς τον αριθμό των συλλαβών, τον ρυθμό και τη θέση του τελικού τόνου. Κάθε στίχος χαρακτηρίζεται:

<p>α. με βάση τον αριθμό των συλλαβών του</p>	<ul style="list-style-type: none"> • πεντασύλλαβος • οκτασύλλαβος • εντεκασύλλαβος • δεκαπεντασύλλαβος
<p>β. με βάση τον ρυθμό του, που προσδιορίζεται από τις θέσεις των κύριων τόνων</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ιαμβικός (υ–) • τροχαϊκός (–υ) • αναπαιστικός (υυ–) • δακτυλικός (–υυ) • μεσοτονικός (υ–υ)
<p>γ. με βάση τον αριθμό των μέτρων του</p>	<ul style="list-style-type: none"> • δίμετρος • τρίμετρος • πεντάμετρος κτλ.

38. Βλ. *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Πατάκη.

<p>δ. με βάση τη θέση του τελικού τόνου</p>	<ul style="list-style-type: none"> οξύτονος (τελικός τόνος στη λήγουσα) <i>Κ' ἔπειτα γίνηκε σιωπή.</i> [Α. Σικελιανός, <i>Χριστός Λυόμενος ἢ Ὁ Θάνατος του Διγενή</i>] παροξύτονος (τελικός τόνος στην παραλήγουσα) <i>Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη</i> [Δ. Σολωμός, <i>Ὁ Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν</i>] προπαροξύτονος (τελικός τόνος στην προπαραλήγουσα) <i>στὴ θάλασσα ἐκεῖ τὴ ρηχὴ καὶ τὴν ἡμερῆ,</i> [Κ. Παλαμάς, <i>Μια πίκρα</i>]
<p>ε. με βάση την πληρότητα του τελευταίου μέτρου</p>	<p>Καταληκτικός: Είναι ο στίχος στον οποίο το τελευταίο μέτρο δεν είναι πλήρες, του λείπει δηλαδή η τελευταία ή οι δύο τελευταίες συλλαβές.</p> <p>υ υ – / υ υ – / υ υ – / υ <i>Στῶν Ψαρῶν /τὴν ὀλό /μαυρῆ ρά /χη</i> [Δ. Σολωμός, <i>Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν</i>]</p> <p>Ακατάληκτος: Είναι ο στίχος στον οποίο το τελευταίο μέτρο είναι πλήρες.</p> <p>– υ / – υ / – υ / – υ <i>Σὲ γνω /ρίζω ἀ /πὸ τὴν/ κόψη</i> [Δ. Σολωμός, <i>Ὁ Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν</i>]</p>

ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΗ ΟΡΩΝ

Τομή: Ὅρος που χρησιμοποιεῖται για να δηλώσει το σταμάτημα της φωνῆς κατά την απαγγελία σε προκαθορισμένο σημείο του στίχου στο οποίο τελειώνει η λέξη. Η τομή χωρίζει τον στίχο σε δύο ημιστίχια.

υ - υ - υ - υ - | υ - υ - υ - υ

ὁμορφος κόσμος ηθικός | αγγελικά πλασμένος

[Δ. Σολωμός, *Εἰς Φραγκίσκα Φραιζερ*]

- **Χασμωδία:**³⁹ Είναι η συνάντηση δύο ή και τριών τονισμένων ή άτονων φωνηέντων που είτε βρίσκονται στο εσωτερικό μιας λέξης (**εσωτερική χασμωδία**) είτε ανήκουν σε διαφορετικές λέξεις (**εξωτερική χασμωδία**), χωρίς αυτά τα φωνηέντα να συμμορφώνονται (οπότε έχουν συνίζηση).

Το άσμα της νεότητος, η άνοιξις του βίου. (εσωτερική χασμωδία)

Το άσμα της νεότητος, η άνοιξις του βίου. (εξωτερική χασμωδία)

- **Συνίζηση:**⁴⁰ είναι η συνεκφώνηση γειτονικών φωνηέντων είτε στη συμμορφωτά είτε μέσα σε λέξη, ενώ ταυτόχρονα κρατιέται ο ρυθμός του στίχου.

Ο ουρανός ολόκληρος αγρίκαε σασιτισμένος (εσωτερική συνίζηση), Δ. Σολωμός

Καβάλα πάει ο Χάροντας (εξωτερική συνίζηση), Κ. Παλαμάς

- **Μετρικό χασοτόνισμα (ή μετρική ατονία):**⁴¹ Είναι στιχουργικό φαινόμενο κατά το οποίο, όταν δύο γειτονικές συλλαβές ενός στίχου είναι τονισμένες, ο τόνος της μίας συλλαβής εξουδετερώνει ρυθμικά τον τόνο της άλλης, καθώς είναι δύσκολο να ακουστούν και οι δύο με την ίδια ένταση. Ακούγεται, λοιπόν, δυνατότερα ο τόπος της συλλαβής που προβλέπεται να είναι τονισμένη σύμφωνα με τον ρυθμό.

Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι, Δ. Σολωμός

Ανοιχτά πάντα κι άγρυπνα

Τα μάτια της ψυχής μου

Ο τόπος της συλλαβής **πα-** ακούγεται εντονότερα και εξουδετερώνει τον τόπος της συλλαβής **-χτά**.

- **Ποιητική άδεια:** Είναι το δικαίωμα του ποιητή να παραβιάζει τους κανόνες της γραμματικής ή/και της στιχουργικής. Θεωρείται συνήθως σφάλμα και χρησιμοποιείται ειρωνικά (συνήθως σε δοτική πτώση: «ποιητική άδεια»).

π.χ. **αγαπεί** αντί **αγαπά**, **ερχέται** αντί **έρχεται**

- **Ρυθμός:** Το έμπρακτο αποτέλεσμα (το ακουστικό αίσθημα, το ιδιαίτερο άκουσμα) της ατομικής εφαρμογής των μετρικών κανόνων, δηλαδή το μορφικό προϊόν που προκύπτει από τη γλωσσική πραγματοποίηση των γενικών και αφηρημένων στοιχείων του μέτρου.

Στοιχεία ρυθμού:⁴²

– Αριθμός και είδος στίχων

---

39. Βλ. *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Πατάκη.

40. Βλ. Θρ. Σταύρου, *Νεοελληνική Μετρική*, ΙΝΣ.

41. Βλ. *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Πατάκη.

42. Βλ. *Μια πρακτική εισαγωγή στην ανάλυση της ποίησης*, εκδ. Πατάκη.

- Λεξικές τομές (θέση τους στον στίχο)
- Ήχοι (φωνήματα-μορφήματα-λέξεις)
- Αριθμός, ποιότητα τόνων
- Συνιζήσεις, εκθλίψεις,⁴³ συνεκφορές
- Συνηκσίες⁴⁴ (διαφόρων απλών ήχων ή φωνημάτων ή ομάδων στους στίχους), ομοιοκαταληξία⁴⁵
- Επαναλήψεις
- Μέτρο
- Ισομετρία⁴⁶
- Παραλληλισμός⁴⁷
- Μουσικότητα
- Αρχή και τέλος του τραγουδιού
- Οι ψυχικές διαθέσεις που προκαλούνται
- Οι εικόνες και οι συνδυασμοί τους (π.χ. οπτικές, ακουστικές) κτλ.

• **Στροφή:** Είναι ένα σύμπλεγμα ή σύνολο στίχων.

Ὁ Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, Δ. Σολωμός
 Ἐκεῖ μέσα ἑκατοικοῦσες
 πικραμένη, ἐντροπαλή,
 κι ἕνα στόμα ἀκαρτεροῦσες,
 «ἔλα πάλι», νὰ σοῦ πῆ.

105. Το φαινόμενο της αποβολής του τελικού φωνήεντος μιας λέξης πριν από το αρχικό φωνήεν της επόμενης· στη θέση του φωνήεντος που έπαθε έκθλιψη σημειώνουμε την απόστροφο ('). [πηγή: Μεγάλο Ηλεκτρονικό Λεξικό Νεοελληνικής Γλώσσας – Πατάκη (<http://lexicon-neohel.patakis.gr>)]
44. Ομοπλία φωνηέντων, είτε στο εσωτερικό των στίχων ενός ποιητικού κειμένου είτε στο τέλος τους, οπότε και γίνεται συνήθως περισσότερο αντιληπτή. Όταν η συνήκηση εμφανίζεται στο τέλος των στίχων, πρόκειται για μορφή συγγενική της ομοιοκαταληξίας. Η διαφορά τους έγκειται στο ότι η ομοιοκαταληξία εντοπίζεται πάντα στο τέλος του στίχου, και στην πλήρη μορφή της αποτελεί ομοπλία και φωνηέντων και συμφώνων. Επίσης, η συνήκηση συσχετίζεται με την παρήκηση, που αποτελεί ομοπλία συμφώνων σε τμήμα λόγου όχι μεγάλης έκτασης, όπως ο στίχος (Βλ. *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Πατάκη).
45. Βλ. κεφ. με ομοιοκαταληξία.
46. Κάθε μετρική ενότητα (ημιστίχιο, στίχος ή δίστιχο) περιέχει ένα ολοκληρωμένο νόημα. Δεν υπάρχει δηλαδή διασκελισμός.
47. Γλωσσικό φαινόμενο κατά το οποίο παρατίθενται όμοια ή παρόμοια στοιχεία του λόγου κυρίως σε συντακτικό και σημασιολογικό επίπεδο, αλλά και σε φωνολογικό (ομοιοκαταληξία, παρήκηση κτλ.) και μορφολογικό επίπεδο (γραμματικής). Ακραία μορφή παραλληλισμού είναι η επανάληψη. Ο παραλληλισμός απαντά σε ποικιλία μορφών, καθώς η στοιχειώδης μονάδα του μπορεί να είναι ένας φθόγγος, μια ακολουθία φθόγγων, μία απλή φράση. Ο παραλληλισμός είναι ίσως η πιο καθοριστική μορφολογική αρχή της ποίησης, καθώς επιβάλλει συμμετρία, συγχρόνως συντακτική και νοηματική, με αποτέλεσμα την ισορροπία, τον ρυθμό, τη σαφήνεια, την παραστατικότητα και την έντονη εντύπωση στον αποδέκτη. (Βλ. *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Πατάκη).